

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

УДК: 371.11

Н. М. БЛАГУН

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Розглянуто проблему вибору критеріїв оцінки ефективності соціально-функціонального управління загальноосвітнім навчальним закладом (ЗНЗ). Проаналізовано основні методи дослідження. Наведено модель змісту і процесу соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ, окреслено параметри ефективності реалізації його системи. Розроблено технологічну карту оцінки ефективності змісту і процесу соціально-функціонального управління ЗНЗ через його компоненти і параметри оцінювання їх реалізації. Вказано величини оцінки реалізації компонентів системи, які дають змогу визначити коефіцієнт їх ефективності.

Ключові слова: індикатор, критерій, класифікація, ефективність, соціально-функціональне управління, оцінка, контроль, реалізація.

Н. М. БЛАГУН

КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ

Рассмотрена проблема выбора критерия оценки эффективности социально-функционального управления общественным учебным заведением (ОУЗ). Проанализированы основные методы исследования. Представлена модель содержания и процесса социально-функционального управления деятельностью ОУЗ, определены параметры эффективности реализации его системы. Разработана технологическая карта оценки эффективности содержания и процесса социально-функционального управления ОУЗ его через компоненты и параметры оценки их реализации. Указаны размеры оценки реализации компонентов системы, которые дают возможность определить коэффициент их эффективности.

Ключевые слова: индикатор, критерий, классификация, эффективность, социально-функциональное управление, оценка, контроль, реализация.

N. M. BLAHUN

THE EFFECTIVENESS CRITERIA OF SOCIAL AND FUNCTIONAL MANAGEMENT OF SECONDARY SCHOOLS

The article presents a study of the problem of selection criteria for evaluation of the effectiveness of social and functional management of secondary schools. In course of this study, there has been made the analysis of the basic research methods, and introduction of a model of the content and process of social and functional management of a secondary school activity. There have been also outlined the parameters of efficiency of realization of the mentioned above management system. A process map for the evaluation of the effectiveness of the content and process of social and functional management of a secondary school through its components and parameters for evaluation of its implementation. As well, there have been specified variables assessing the implementation of system components, which enable to determine the coefficient of their efficiency.

Keywords: indicator, criterion, classification, efficiency, social and functional management, evaluation, control and implementation.

Визначення ступеня ефективності соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ зумовило необхідність використання таких понять, як «індикатор» і «критерій». Поняття

«індикатор» використовується у нашому дослідженні як показник процесу соціально-функціонального управління [1, с. 270]. Визначення і розкриття сутності поняття «критерій», його тлумачення стосовно ефективності соціалізації управління ЗНЗ є складним, актуальним і неоднозначним. Сутність поняття «критерій» з позицій системного підходу ґрунтовно розкрив С. Л. Оптнер, який відзначив, що зміст критерію як операції може бути виражений у термінах мети. На його думку, конструювання критерію треба розглядати як системний процес [2, с. 133–137]. Складна система може бути визначена за допомогою широких критеріїв; інший спосіб полягає в тому, щоб розділити складну систему на невеликі групи і сконструювати придатні вузькі критерії для кожної з них [2, с. 199].

У науковій літературі превалюють підходи, які висвітлюють оцінювання якогось одного напрямку діяльності школи. Так, В. С. Лазарєв розглядає ефективність системи внутрішньошкільного управління розвитком. Він запропонував систему оцінювання за 10-бальною шкалою, яка включає такі показники: інформованість про потенційно можливі нововведення; повнота виокремлення актуальних проблем; раціональність вибору загальних та окремих цілей; інтегрованість цілей; реалістичність планів досягнення цілей розвитку; зацікавленість учителя в активному освоєнні нововведень і удосконалюванні своєї діяльності; контрольованість інноваційних процесів [3, с. 183–187].

Мета статті – визначити й комплексно охарактеризувати критерії ефективності соціально-функціонального управління ЗНЗ в сучасних умовах.

В аспекті нашого дослідження певний інтерес має аналіз кінцевих результатів роботи школи, які розробив П. І. Третяков. Він запропонував 10 напрямів, до яких входять окремі показники, що в комплексі дають повне уявлення про результати роботи школи. Це: рівень здоров'я і здорового способу життя; рівень вихованості; рівень освітньої підготовки; рівень готовності до продовження освіти; рівень підготовки до трудової діяльності; рівень готовності до життя в родині і суспільстві; робота з педагогічними кадрами; взаємодія з родиною, соціумом; матеріально-технічне і фінансове забезпечення; управління досягненням оптимальних результатів [4, с. 109–121]. Неважко помітити, що значна частина показників діяльності школи торкаються соціально-функціонального управління нею, зокрема: готовність до продовження освіти, життя в родині і суспільстві, взаємодія з соціумом тощо.

Вивчення та аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем оцінювання ефективності управлінської діяльності керівника ЗНЗ сприяло окресленню критеріїв та технології оцінювання ефективності соціально-функціонального управління та його результативності. При цьому ми врахували те, що *соціалізація* – це складний процес, в якому синтезуються навички спілкування, ставлення до навчальної праці, однолітків, старших та молодших, міжособистісні відносини в колективі; формування поглядів на соціально-економічні та політичні процеси в суспільстві; переконання, світогляд, дії та вчинки відповідно до своїх переконань, які не йдуть всупереч нормам права і моралі. Ось чому в процесі навчання особливого значення набуває спілкування вчителя з учнями, учнів з учнями, яке є важливим чинником забезпечення оптимальних умов для спільної праці на уроці, підвищення їх працездатності. Особистість в цьому складному процесі становить сукупність внутрішніх умов, через які трансформуються всі зовнішні впливи. При цьому внутрішні та зовнішні умови перебувають в органічному взаємовпливі.

У дослідженні проблеми соціально-функціонального управління ЗНЗ ми окреслили зміст його пріоритетних складових, вибудували логічний ланцюг взаємозв'язку між ними, розробили графічний варіант у вигляді моделі. Це дозволило досягнути складності, необхідності та практичну значущість цього феномену. При цьому вихідними постулатами були: визначення та усвідомлення соціальної місії ЗНЗ, аналіз соціально-педагогічного потенціалу зовнішнього та внутрішнього середовища, постановка мети соціалізації управління ЗНЗ, вибір соціально-освітньої стратегії діяльності його педагогічного колективу, теоретичної та практичної значущості соціалізації управління ним.

Розглянемо зміст кожної з окреслених складових соціально-функціонального управління ЗНЗ.

1. Усвідомлення соціально-освітньої місії ЗНЗ на нинішньому етапі розвитку суспільства країни, його культури, економіки, матеріального і духовного задоволення потреб людей з орієнтацією на передовий національний і міжнародний досвід. Провідною ідеєю у визначенні

такої місії має бути реалізація мети та змісту освіти, спрямованої на розвиток людини як особистості, найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, громадянської позиції збагачення на цій основі інтелектуального, освітнього, творчого, культурного потенціалу народу, підготовка для країни фахівців.

2. За логікою речей наступним кроком підготовки до здійснення соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ є вивчення та усвідомлення стану соціально-економічного потенціалу зовнішнього середовища ЗНЗ, зокрема: соціально-економічного потенціалу мікрорайону ЗНЗ, культурно-освітнього рівня населення мікрорайону ЗНЗ, в т. ч. батьків учнів школи; позашкільних культурно-освітніх установ (театрів, музичних, спортивних, розважальних комплексів), позитивних природно-кліматичних умов тощо.

3. Наступним компонентом (і етапом) соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ є аналіз соціально-педагогічного потенціалу внутрішнього середовища ЗНЗ, зокрема: відповідності приміщення архітектурним та санітарно-гігієнічним нормам, матеріально-технічне оснащення навчальних кабінетів, культурно-професійний рівень педагогічного колективу школи, ступінь професійної креативності, творчої активності. З-поміж них центральне місце займає ступінь готовності вчителів до реалізації Державного стандарту загальної середньої освіти (ДСЗСО): володіння змістом навчальних програм, нових підручників, методичних рекомендацій відповідних органів управління освіти; виявлення змісту навчального матеріалу з основ наук з максимальними можливостями соціалізації особистості учнів; добір і реалізація ефективних організаційних механізмів упровадження ДСЗСО; гуманність і злагода в педагогічному колективі ЗНЗ й ін.

4. У логічному ланцюзі складових підготовки та реалізації соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ є постановка мети соціалізації навчально-виховної діяльності педагогічного колективу ЗНЗ, яка передбачає: орієнтацію на забезпечення умов розвитку і саморозвитку особистості учня як соціалізованого індивіда з наявністю сформованих соціально значущих якостей; здатність особистості до саморозвитку, адекватного сприйняття дійсності, вільного від впливу догм і стереотипів; ділову спрямованість, динамічність мислення, здатність до самопізнання та самовдосконалення, формування стійкої моральної норми, творчого стилю мислення. В системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчально-виховному процесі мета соціалізації цього складного, водночас органічного «дуєту» діяльності має бути єдиною і системною. Лише за таких умов вона успішно реалізується.

5. Постановка мети соціалізації діяльності педагогічного колективу ЗНЗ тісно межує з підвищенням його професійного рівня. Тому в системі соціально-функціонального управління цілком логічним і необхідним є компонент прогнозування підвищення професійного рівня педагогічного колективу ЗНЗ щодо його соціалізації, яке зумовлено необхідністю поповнення теоретико-методологічних знань з проблеми соціалізації змісту навчального і виховного процесів, удосконалення методів, форм і засобів навчання з використанням сучасних комп'ютерних технологій, здійснення моніторингу ефективності соціалізації особистості учнів. Тут важливу роль відіграє система навчально-методичної науково-методичної роботи в школі, методичних центрах і методичних кабінетах району (міста), вивчення передового досвіду роботи вчителів з проблеми посилення соціального спрямування навчання, виховання і розвитку учнів.

6. Раціональний вибір педагогічно доцільної стратегії діяльності педагогічного колективу ЗНЗ, реалізація якої сприяє забезпеченню соціалізації особистості учнів на кожному ступені навчання: в початковій, основній та старшій школі з урахуванням їх вікових особливостей, ступеня підготовки до сприйняття ідеї соціалізації як феномена їх адаптації до суспільного життя, бачення ролі як громадянина своєї країни та міжнародної спільноти у майбутньому.

7. Розроблення плану реалізації стратегії соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ, який інтегрує мету і зміст роботи кожної структурної складової закладу, організаційні механізми їх реалізації, терміни і відповідальних за стан виконання. Такий план нами розроблено у процесі дослідження та апробовано в практичній діяльності керівників експериментальних шкіл.

8. Контроль стану реалізації програми соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ, який передбачає: перевірку роботи всіх підрозділів школи відповідно до їхніх функціональних обов'язків, змісту запланованих заходів, терміну їх виконання, оцінювання ефективності результатів; пропозиції щодо поліпшення стану соціалізації управління та його результативності. Зміст складових ЗНЗ та встановлення логічних зв'язків між ними покладено в основу побудови моделі (рис. 1).

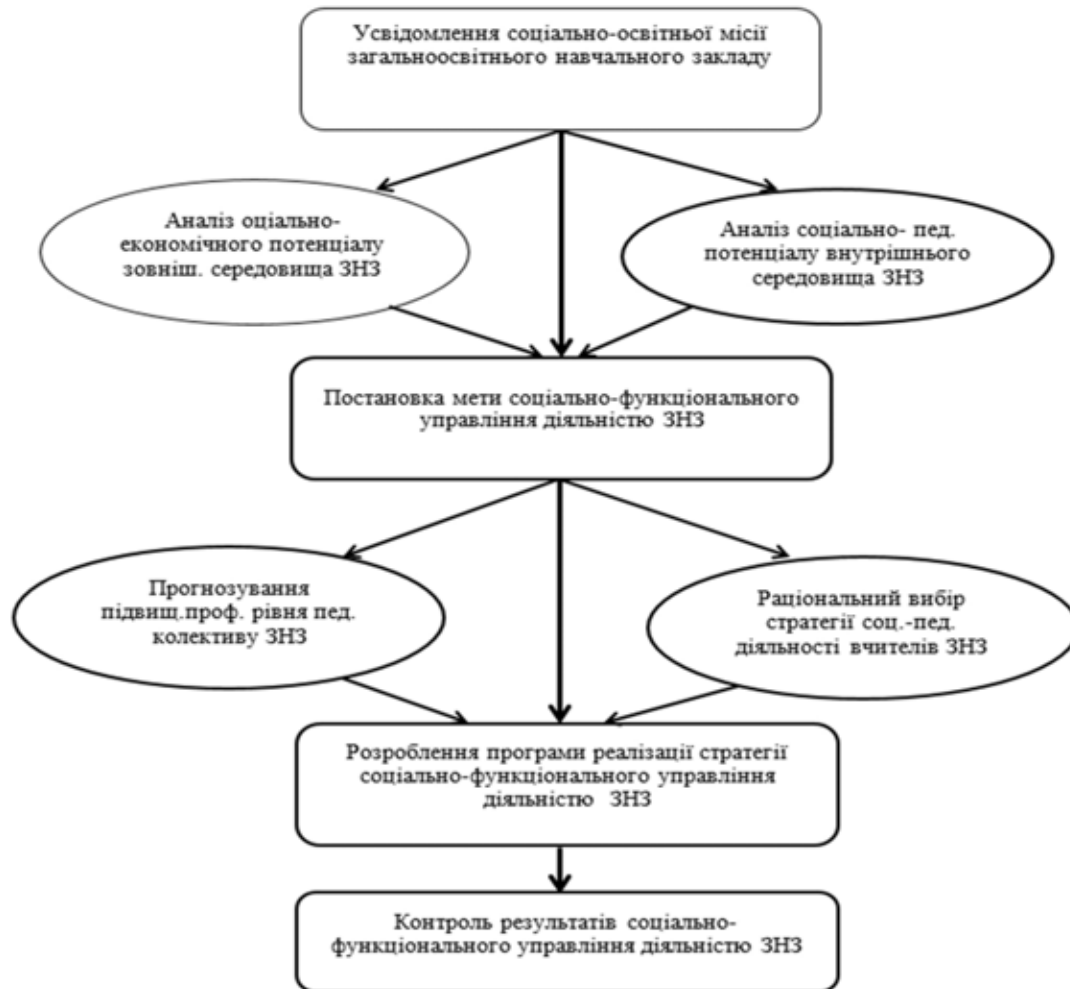

Рис. 1. Модель змісту і процесу соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ.

Для кожного компонента системи соціально-функціонального управління (рис. 1) нами окреслено параметри ефективності його реалізації та розроблено технологічну карту оцінювання (табл. 1).

Оцінювання стану реалізації компонентів соціально-функціонального управління ЗНЗ здійснено за допомогою трибальної шкали: «0» – відповідний параметр не реалізований, «1» – частково реалізований, «2» – реалізований. Середнє арифметичне кількості балів характеризує стан реалізації змісту кожного компонента соціально-функціонального управління діяльністю ЗНЗ.

Наявність величин оцінки реалізації компонентів системи соціально-функціонального управління уможливило визначення його рівня за такими критеріями:

- якщо $0 < K.еф. \leq 0,5$ – низький рівень ефективності соціально-функціонального управління;
- якщо $0,5 < K.еф. \leq 0,75$ – середній рівень ефективності соціально-функціонального управління;
- якщо $0,75 < K.еф. \leq 1,0$ – високий рівень ефективності соціально-функціонального управління.

Технологічна карта оцінки ефективності змісту і процесу соціально-функціонального управління ЗНЗ

Компоненти процесу соціально-функціонального управління ЗНЗ	Параметри оцінювання стану реалізації компонентів соціально-функціонального управління	Оцінка в балах
1	2	3
К.1. Усвідомлення соціально-освітньої місії ЗНЗ	- Підвищення освітнього рівня кожного громадянина країни;	2
	- забезпечення культурних, економічних і духовних потреб громадян країни;	2
	- нарощування творчого і культурного потенціалу народу країни;	3
	- забезпечення народного господарства висококваліфікованими кадрами.	2
К.2. Аналіз соціально-економічного потенціалу зовнішнього середовища ЗНЗ	- Економічний потенціал зовнішнього середовища ЗНЗ;	2
	- рівень розвитку промисловості, сільського господарства регіону;	3
	- культурно-освітній рівень населення мікрорайону ЗНЗ;	3
	- наявність культурно-освітніх установ у мікрорайоні ЗНЗ.	2
К.3. Аналіз соціально-педагогічного потенціалу внутрішнього середовища ЗНЗ	- Професійний рівень учителів педколективу;	3
	- рівень професійної креативності та творчої активності вчителів ЗНЗ;	3
	- готовність учителів до впровадження ДСЗСО;	3
	- використання навчального матеріалу з метою соціалізації особистості учнів;	2
	- матеріально-технічне оснащення навчальних кабінетів.	3
К.4. Постановка мети соціально-функціонального управління ЗНЗ	- Забезпечення умов розвитку та саморозвитку особистості учня як соціалізованого індивіда;	3
	- розвиток прагнення особистості учня до формування соціально значущих якостей;	2
	- спрямування особистості до здатності самопізнання та самовдосконалення.	2
К.5. Прогнозування підвищення професійного рівня педагогічного колективу ЗНЗ щодо його соціалізації	- Поглиблення теоретико-методологічних знань з проблеми соціалізації змісту ДСЗСО;	3
	- реалізація стратегії та організаційних механізмів соціалізації особистості учнів;	3
	- модернізація змісту науково-методичної роботи в школі в аспекті посилення його соціалізації;	3
	- вивчення прогресивного досвіду роботи вчителів ЗНЗ з проблеми соціалізації особистості у навчально-виховному процесі.	2
К.6. Рациональний вибір стратегії соціалізації педагогічної діяльності вчителів ЗНЗ	- Стратегія соціалізації особистості учнів з урахуванням специфіки ступенів навчання;	3
	- врахування ступеня готовності учнів до активної участі в процесі соціалізації;	2
	- адаптація учнів до суспільного життя, своєї ролі як громадянина країни та міжнародної спільноти.	2

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

1	2	3
К.7. Розробка програми реалізації стратегії соціального функціонального управління діяльністю ЗНЗ	- Мета і зміст реалізації стратегії соціально-функціонального управління кожним підрозділом ЗНЗ;	3
	- управління процесом соціалізації учнів у навчально-виховному процесі;	3
	- залучення батьківської громадськості до реалізації стратегічної мети соціалізації індивіда.	1
К.8. Контроль стану реалізації програми соціально-функціонального управління ЗНЗ	- Перевірка стану реалізації ідеї і плану соціалізації особистості учнів окремими підрозділами ЗНЗ;	2
	- дотримання термінів виконання плану соціалізації особистості учнів ЗНЗ;	2
	- підведення підсумків за показниками виконання плану соціалізації особистості учнів на засіданні педагогічної ради ЗНЗ.	2

За даними самооцінки змісту і процесу соціально-функціонального управління ЗНЗ $\Sigma_{\text{макс.}} = 87$ балів, а $\Sigma_{\text{факт.}} = 71$ балів. Відношення фактичної суми балів до максимально можливої визначає коефіцієнт ефективності соціально-функціонального управління:

$K_{\text{еф. СФУ}} = \Sigma_{\text{факт.}} : \Sigma_{\text{макс.}} = 71 : 87 = 0,80$, що відповідає високому рівню.

Якщо рівень ефективності соціально-функціонального управління високий, то це дає підставу для висновку, що керівники ЗНЗ добре орієнтуються в політичних, економічних, соціальних та педагогічних проблемах сучасної освіти і школи, дотримуються національних та демократичних принципів управління педагогічним колективом, усвідомлено реалізують мету соціалізації управління педагогічним та учнівським колективами.

В іншому разі, якщо рівень соціально-функціонального управління школою низький, то це має спонукати активних пошуків прогалин в управлінській діяльності (змісті, методах, формах, засобах) і можливостей способів їх усунення. Можливо також є потреба у підвищенні науково-теоретичного рівня керівників ЗНЗ з проблем соціально-функціонального управління з урахуванням його специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина и Ф. Н. Петрова. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1954. – 853 с.
2. Оптнер С. Л. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем; пер. с англ. С. П. Никанорова / С. Л. Оптнер – М.: Сов. радио, 1969. – 216 с.
3. Управление развитием школы: пособие для руководителей образовательных учреждений / под ред. М. М. Поташника и В. С. Лазарева. – М.: Новая школа, 1995.
4. Третьяков П. И. Управление школой по результатам: практика педагогического менеджмента / П. И. Третьяков. – М.: Новая школа, 1997. – 288 с.
5. Лунячек В. Е. Алгоритмы управления школой / В. Е. Лунячек. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 176 с.
6. Оцінювання якості школи: порадник. – Львів: ЛМГО «Інститут політичних технологій», 2001. – 102 с.